

RAZVOJ POLJOPRIVREDE U RURALNIM SREDINAMA SRBIJE¹

Radomir Jovanović
Univerzitet u Prištini, Poljoprivredni fakultet

Rezime: U Srbiji danas ima milion nezaposlenih. Istovremeno od oko 5000 sela, svako četvrto je na putu nestajanja. Tako će za deceniju i po u njima ostati samo spomenici kao dokaz skorašnjeg života. I dok ljudi nemaju posla, a sela izumiru ne koristi se šansa da se ti negativni trendovi na srpskom selu zaustave a samim tim i da se razvijaju ruralna područja. Naime, od deset radnika koji su ostali bez posla, više od polovine moglo bi da se zaposli u ruralnim područjima Srbije. To se ne odnosi samo na radnike koji su ostali bez posla zbog strukturnih neprilagođenosti proizvodnje, višegodišnjih sankcija i tranzicione krize, već i na one koji su ostali bez firmi u kojima su radili pre NATO bombardovanja 1999. godine. Sve ovo govori da su radnici još uvek jednom nogom u opanku a sa drugom u cipeli. Povratak u ruralna područja zemlje ne znači, međutim, vraćanje radnika motici i traktoru, već njihovo zapošljavanje u oblasti poljoprivrede i oko nje. To znači šumarstvu, vodoprivredi, raznim uslužnim delatnostima, zanatstvu, domaćoj radinosti, infrastrukturnim, malim i srednjim industrijskim pogonima (kojih ima 250.000, a cilj je da ih bude 400.000), čija proizvodnja ne ugrožava ekološku ravnotežu.

Ključne reči: selo, zemljište, deagrarizacija, besperspektivnost, resursi, mogućnost, budućnost.

1. Uvod

Jugoslavija je imala najbržu deagrarizaciju na svetu. Za poslednjih 50 godina XX veka iz sela u grad je otišlo oko osam miliona ljudi. Takav proces u svetu je trajao oko 150 godina. Seobe su nastavljane i prisilno u poslednjoj deceniji XX veka kada je ratni vihor u Srbiji iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Kosova i Metohije "doneo" još blizu 400.000 ljudi (broj novih stanovnika kao Niš). U periodu posle Drugog svetskog rata u našem selu odigrale su se krupne, ali po svom sadržaju i posledicama protivrečne

¹ Stručni rad. Primljeno u redakciju: 15.05.2013. Prihvaćeno za objavljivanje: 18.06.2013

Radomir Jovanović

promene. Te promene su deo univerzalnog, svetskog procesa modernizacije savremenog društva, njegove industrijalizacije i urbanizacije. One su isto tako nosile i snažan pečat vladajuće ideološke paradigme, odnosno društvenog sistema koji je kod nas izgrađivan na toj paradigmi.

Danas Srbija traga za novim identitetom, za novom paradigmom društvenog razvoja, pa se ne sme zaboraviti ni marginalizovati selo i poljoprivreda. Kao i mnogo puta do sada u istoriji, i u ovom vremenu, selo i poljoprivreda su naš glavni oslonac koji nam omogućava opstanak i preživljavanje. Ponovo se okrećemo selu kada nam je teško pa smo ubeđeni da selo i zapošljavanje u njemu i oko njega omogućavaju prevazilaženje krize. Ali, to zahteva i radikalno nov odnos društva prema njemu.

Umesto dosadašnjeg intendantskog pristupa selu i poljoprivredi, gde su se oni retirali kao proizvođači jeftine hrane, mora da se stvori koncepcija takozvanog ruralnog razvoja, koja će se temeljiti na demografskim, prirodnim, i ekonomskim i socijalno-kulturnim potencijalima. Karakteristika srpskog sela danas je da se i poslednjih decenija u njemu dešavaju izuzetno negativna demokratska kretanja. Rapidno se smanjuje natalitet, u nekim krajevima vlada i prava "bela kuga". Sve to je rezultiralo depulacijom, senilizacijom i socijalnom devastacijom brojnih regiona u Srbiji. Krupne promene dogodile su se i u privatnom životu srpskog sela. Te promene koje imaju dalekosežne socijalne i ekonomske posledice nisu dovoljno izučene i objašnjene. U XX veku je seljačko gazdinstvo bilo definisano ideološkim kategorijama maksimuma, što se pokazalo iracionalnim. Danas nema tog maksimuma, ali imamo sve manji broj ljudi koji imaju velike posede i po nekoliko hiljada hektara i sve veći broj koji ostaju sa svojim sitnim posedom (prosečna njiva u Srbiji je oko 4,5 hektara površine), koji im život znači, jer je to dodatak na prihod i osnova za preživljavanje. U prošlom veku pod uticajem industrijalizacije i urbanizacije, dogodila se "civilizovana revolucija", promenjen je seljakov pogled na svet, promenjene su njegove vrednosti i moral, kulturne potrebe i životne aspiracije.

2. Tradicionalni način života i društvene promene

Do Drugog svetskog rata Jugoslavija je bila agrarno, tradicionalno društvo. Preko 80 odsto stanovništva je živelo na selu autarhičnim, oskudnim i tradicionalnim načinom života. Ceo seljakov svet je bio sveden na njegov posed, gazdinstvo i porodicu, selo u kome živi i crkvu koja je oličavala Boga i usmeravala njegov duhovni život.

Posle Drugog svetskog rata pod uticajem svetskih procesa, kao i nove vizije društva izvedena je industrijska revolucija, nastupile su i

protivrečne promene. Industrijalizovana gazdinstva povećala su rodnost, specijalizovala se, imala tržišnu orijentaciju, drugačije stavove o budućnosti agrara. Takođe, su imala i više kapitala, znanja i snage od tradicionalnih gazdinstava. Pod uticajem industrijalizacije smanjio se udeo tradicionalnog ručnog rada, smanjio se broj nekvalifikovanih radnika, i zaposleni u kombinatima su poprimili odlike industrijskih radnika. Rezultat toga je da se udeo stanovništva u gradskim naseljima povećao od 21% u 1948. na 51% u 1991. godini.

Prema rezultatima popisa poljoprivredno stanovništvo je 1948. godine činilo 68%, 1953. godine 61%, 1961. godine 49%, 1971. godine 36%, 1991. godine 17% ukupnog stanovništva. U apsolutnim iznosima poljoprivrednog stanovništva u Srbiji je 1961. godine 9.157.597 lica, a 1971. godine 7.843.986 lica, a 1981. godine, oko pet miliona.

Po proceni Srbija je tada raspolagala sa 5.113.000 hektara poljoprivredne površine ili 0,68 hektara po stanovniku. Od toga 4.252.000 hektara su obradive površine ili 0,57 hektara. Do tradicionalnih promena 85% poseda je bilo u vlasništvu privatnika, dok skoro sve površine nisu privatizovane (računa se da je oko 400.000 hektara u državnom vlasništvu). Aktivno poljoprivredno stanovništvo prema popisu iz 1991. godine, bilo je oko 904.127, a podaci iz 2002. godine ukazuju da je 529.236. Procene su da je bilo oko 778.000 poljoprivrednih gazdinstava.

3. Položaj poljoprivrede i njena struktura danas

Srbija je danas siromašna agrarna zemlja. Jer, poljoprivreda direktno donosi više od 20% bruto društvenog proizvoda, a sa pratećim delatnostima to se udvostručuje. Da smo siromašna agrarna zemlja sa niskom produktivnošću i činjenice da jedan seljak proizvede hrane za šest ljudi, Rumun za osam, Mađar za devet, Bugarin za 16, au Italiji i Austriji jedan poljoprivrednik proizvodi hrane da može da hrani 22, Francuz za 35, a u Nemačkoj čak 46. osoba.

Današnja seoska porodica u Srbiji je neka vrsta socijalne ruševine koja sav svoj šarm duguje staroj socijalnoj arhitekturi na koju podseća Henri Mendres. U poslednjem periodu pa i dana veličina poljoprivrednih porodica je smanjena, ali je seoska porodica bila i ostala veća od gradske. Slično, seoska poljoprivredna porodica je veća od seoske nepoljoprivredne. U današnje vreme na selu je najrasprostranjeniji tip porodice, pa se beleži usitnjavanje velikih porodica, jer se odrasla deca odvajaju od porodice, roditelja i grade sopstvene zajednice. Ostala je ljubav za zemljom kod starijih ali se stvarala i jaka želja za modernizacijom kod mlađih. Tako je i civilizacija ušla u selo. Udeo poljoprivrednog stanovništva u ukupnom

Radomir Jovanović

stanovništvu opao sa 70% na 19% 1981. godine. Za takvo smanjenje SAD i Švedskoj trebalo je 90 godina, Francuskoj oko 100 godina, Japanu 73, a Danskoj je trebalo za sličnu promenu čak 130 godina.

Obzirom na ovakvo stanje u poljoprivredi po popisu od oktobra do decembra 2012. godine, prosečno srpsko seosko domaćinstvo ore i seje 4,5 hektara zemlje, poseduje jedan traktor, a u štali čuva kravu, četiri svinje, tri ovce i 26 kokošaka. To ilustrujemo tabelom.

Tabela 1. Ekonomska struktura gazdinstva

Red. br.	Struktura	Iznos
1.	Hektari obrađene zemlje u Srbiji	3,4 miliona
2.	Traktori	408.734 kom.
3.	Grla goveda	908.990 grla
4.	Svinja	3,4 miliona
5.	Ovaca	1,8 miliona
6.	Koza	235.570 kom.
7.	Živina	26,7 miliona

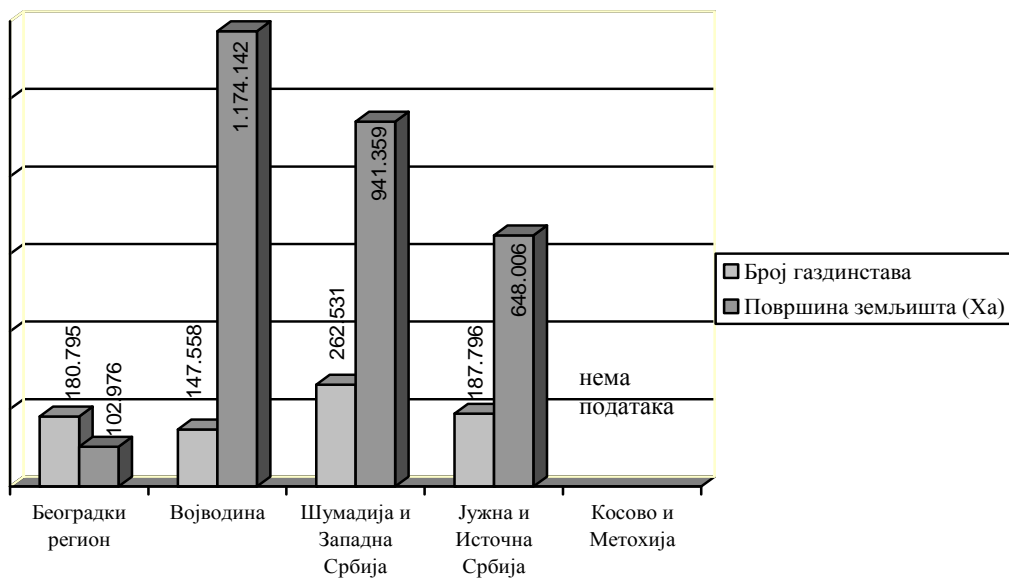
Izvor: Statistički godišnjak Srbije (Info)

Popis poljoprivrede koji je 2012. godine sproveo Republički zavod za statistiku, posle više decenija pretpostavki (u gornjem delu prikazano), pokazao je da se u Srbiji obrađuje 3,4 miliona hektara poljoprivrednog zemljišta, koje koristi ukupno 631.122 gazdinstva.

Poljoprivrednici u Srbiji voze ukupno 408.734 traktora, a na 100 hektara zemlje najviše mehanizacije koriste farmeri sa juga i istoka zemlje. Na prvom mestu po broju vučnih mašina je Braničevska oblast, gde je prebrojano čak 26.684 ovih vozila, sledi Rasinska i Mačvanska oblast. Mehanizacijom je najsiromašniji krajnji jugoistok države (u Pirotskoj oblasti popisano je svega 2.220 a u Topličkoj 9.783 traktora), a i sever Bačke, gde je zatečeno svega 8.223 četvorotočkaša.

Poljoprivredna gazdinstva po regionima prikazani su na grafikonu 1. Republički zavod za statistiku kaže da po broju imanja prednjači Šumadija i Zapadna Srbija gde je evidentirano 262.531 poljoprivredno gazdinstvo.

Najveći broj gazdinstava zabeležen je u Zlatiborskoj oblasti a za njom sledi Mačvanska, Rasinska, Beogradska i Južnobačka oblast. Popis je pokazao i da porodična poljoprivredna gazdinstva čine čak 99,6% od ukupnog broja ekonomija u državi. Imanja pravnih lica i preduzetnika je svega 2.567, a najveći broj njih se nalazi u Vojvodini. Njima gazduju preduzeća, zadruge, ali i crkve i verske zajednice.

Grafikon 1. Poljoprivredna gazdinstva po regionima

Izvor: Statistički godišnjak Srbije (Info)

Republički zavod za statistiku ukazuje i da je Vojvodina dominantna kada je reč o površini zemljišta koje se obrađuje. Rezultati popisa pokazuju da najviše zemlje koriste gazdinstva u Južnom Banatu čak 315.247 hektara. Sledeća na spisku je Južnobačka oblast, koja beleži 287.997 hektara oranica. U istom društvu su i Voјвоđani iz srednjeg i severnog Banata, koji zasejavaju 261.595, odnosno 179.871 hektara banatske zemlje.

Najveći stočarski krajevi u Republici su Zapadna Srbija i Vojvodina. U oborima širom zemlje prebrojano je oko 908.990 goveda i 3.403.288 svinja. Ovim životinjama staje su najpunije u Mačvi, gde je prebrojano čak 80.495 grla goveda i više od 400.000 svinja. Stočarska proizvodnja stoji i sa one strane Save, jer su po broju "grla" na drugom i trećem mestu Južnobačka i Sremska oblast.

U torovima od Horgoša do Preševa približno je 1.729.278 ovaca, dok je koza neuporedivo manje – samo 235.576. Paletu domaćih životinja u državi kompletira 26.627.308 komada živine i 673.651 pčelinje društvo.

Jug i istok Srbije, kao i u drugim oblastima, kuburi i sa poljoprivrednom proizvodnjom. Jer Pirotska i Toplička oblast beleži najmanju površinu iskorišćenog zemljišta (manje od 50.000 hektara), dok je najviše u

Radomir Jovanović

Centralnoj Srbiji (250.000 hektara). Situacija nije bolja ni sa gazdinstvima, jer ni u jednoj oblasti na jugu države nema više od 30.000 ekonomija.

Gazdinstva u Srbiji koriste 5,3 hektara zemljišta, što je neuporedivo sa evropskim prosekom koji iznosi 17,9 hektara. Srpski seljaci obrađuju manje zemlje u odnosu na komšije. Prosečna površina obradive zemlje u Crnoj Gori je 6,3, Hrvatskoj 5,6 i Sloveniji 6,5 hektara po gazdinstvu.

Ekonomsko-socijalna institucija "ruralni razvoj" je relativno nova u teoriji razvoja. Vezuje se za zemlje takozvanog "trećeg sveta" u vreme pojave izrazito snažnih problema na relaciji hrana-siromaštvo-populacija. Ovo istovremeno upućuje na zaključak da se počeci ruralnog razvoja vezuju za poljoprivredu. I danas kada se pomenu ruralna područja, odmah se zna da su to siromašna područja. Zato se integralni ruralni razvoj, kao jedna od najmlađih grana teorije razvoja, danas tretira kao "motor" ekonomsko-socijalnog progressa. Ne samo u zemlji u tranziciji (kao što je naša) već svuda u svetu. Za efikasnije rešavanje brojnih problema u ovim regionima potrebna je adekvatna proporcija tri faktora: ljudskog znanja, tehnički i prirodni resursi i kapital.

Rezultati popisa pomoći će Srbiji da definiše strategiju poljoprivrede i ruralnog razvoja što je važno zbog korišćenja sredstava iz prethodne pomoći Evropske unije.

Na budućnost razvoja poljoprivrede i ruralnog razvoja u Srbiji treba gledati sa optimizmom jer su neki pokazatelji dobri i suficit u robnoj razmeni sa Evropskom unijom neprekidno raste – naglasio je Vensan Dežer.

4. Realnost povratka u ruralne sredine

Sve što se dešavalo u ranijim periodima na ovim prostorima u Srbiji ostavilo je duboke tragove na poljoprivredu a naročito u ruralnim sredinama – srpskom selu. Primera radi, danas u Srbiji ima oko 5.000 sela, a za deceniju i po sa mape će nestati i svako četvrto ili 1.200 njih. Kao dokaz skorašnjeg života u njima će ostati nove urvine. Naravno za one koji imaju naslednike da to obnove. U Srbiji inače svake godine 40.000 ljudi više umre nego što se rodi. Od toga 12.000 u njenom najrazvijenijem delu Vojvodini. Ako se nešto ne učini preti opasnost da već za koju godinu mi budemo agrarna zemlja ali bez sela i seljaka, bez obzira na optimizam prema ovom problemu. Danas u Srbiji ima više od 200 sela bez ijednog stanovnika mlađeg od 20 godina, a više od polovine stanovništva u zemlji živi nam na selu. Srpsko selo karakteriše i sve veća materijalna beda

ostarelih ljudi koji su ostali u njima. Dokaz takvog stanja u selima je činjenica da ima čak oko 2.000 sela u kojima nema nijednog stanovnika. U 86% srpskih sela opada broj stanovnika, a u samo 12% beleži rast. Nije dobro što su ti stari ljudi u selima i poslednji njihovi stanovnici. I njihov životni vek je pri karaju, pa će posle smrti sela ostati pusta. Tako su odavno po srpskim selima jedine parcele koje se šire postala – groblja! Ili još jedan primer, od 2006. godine do danas broj poljoprivrednih gazdinstava se smanjio za oko 25%. Širom Srbije danas je prazno preko 40.000 kuća.

Jedan od najvećih strukturno razvojnih problema srpskog društva danas jeste brzo smanjivanje seoskog stanovništva (deagrarijacija). U oko 60% srpskih sela smanjuje se broj stanovnika odseljavanjem. Populaciona politika u ovim krajevima bi se morala temeljiti na odgovarajućoj agrarnoj, ekonomskoj, regionalnoj, razvojnoj i kulturnoj politici – bitno različitoj od dosadašnje koja je mlade ljude istiskivala iz sela i poljoprivrede. Brza i preterana deagrarijacija je, umesto ranije agrarne prenaseljenosti, prouzrokovala drugu krajnost – industrijsku i urbanu prenaseljenost. Prva je stari, a druga novi veliki problem srpskog društva. Gradski život je skup, nestašica stanova je velika, fabrike su prepune suvišnih radnika, ili su ostali bez posla, a u našim selima su mnoge njihove tih istih ljudi neobrađene, njihove kuće zvrje prazne.

Prenaseljenost gradova sa ljudima bez posla naročito se pokazala lošom u vreme tranzicije. Mnoge fabrike (ili sve) su zatvorene, a radnici su ostali na ulici. Od deset radnika koji su ostali bez posla, više od polovine, ili svi mogli bi da se zaposle u ruralnim područjima zemlje. To se ne odnosi samo na radnike koji su ostali bez posla zbog strukturne neprilagođenosti proizvodnje, višegodišnjih sankcija i tranzicione krize, već i na one koji su ostali bez firmi u kojima su radili, pre NATO bombardovanja 1999. godine

Povratak u ruralna područja zemlje ne znači, međutim, poseljavanje radnika i puno vraćanje traktorima, već i njihovo zapošljavanje u oblasti poljoprivrede, u šumarstvu, vodoprivredi, raznim uslužnim delatnostima, zanatstvu, domaćoj radinosti, infrastrukturi, malim i srednjim industrijskim pogonima, čija proizvodnja ne ugrožava ekološku ravnotežu. Danas, naime u Srbiji ima oko 250.000 malih i srednjih preduzeća. Svaka vlast u predizbornoj kampanji ističe da će taj broj povećati na preko 400.000 i otvoriti milion novih radnih mesta. Ali, za sada to su samo obećanja. Koncept integralnog ruralnog razvoja, kao deo regionalne razvojne politike, predstavlja antipod klasičnoj industrijalizaciji i zasniva se na sveobuhvatnom razvoju seoskih mešovityh područja u kojima živi gotovo polovina stanovništva Srbije.

Politika oslanjanja na agrar i ruralnu ekonomiju u celini trebala bi da bude, ne samo u funkciji preživljavanja u sadašnjim vremenima, već i za trajno opredelenje naše države i ekonomske razvojne politike zasnovane na decentralizaciji i skladnom ekonomskom razvoju. To je posebno značajno danas u vreme kada imamo više od milion nezaposlenih i u vreme restrukturiranja velikih kompleksa kada radnici i dalje ostaju bez posla, ali dobijaju otpremnine koje se kreću od 5.000 do 10.000 evra. Većina njih potiče sa sela, neki se vraćaju i započinju i nov život, novi biznis sa tim novcem. Tako su oni sa jednom nogom u gradu, a sa drugom u selu. Na taj način bi se rešavala dva problema: oživećemo srpsko selo, a ljudi koji ostaju bez posla obezbediće sebi i porodici novu egzistenciju. Takvom politikom bi se vratio život u srpsko selo. Država bi trebalo da podrži taj novi razvojni koncept (koji je u toku), u početku da bude i finansijer, tako što bi osigurala neophodna inicijalna sredstva, ali i "dirigent" koji bi vodio računa o uravnoteženom i skladnom razvoju zemlje u celini kao i uspostavljanje jednakih uslova privređivanja za sve učesnike u tržišnoj ekonomiji. U ostvarivanju koncepta ruralnog razvoja – ekonomije kao dela regionalne razvojne politike, treba da budu najdirektnije uključena tzv. Mešovita i nepoljoprivredna gazdinstva koja poseduju obradivo zemljište, ali ga u skladu sa uverenjem Srbije da je greh prodati očevinu, ali ne i držati je u parlogu, ne obrađuju, mada su vlasnici 28% njiva u Srbiji. Treba znati da proizvodnja u današnjem seljačkom gazdinstvu, posebno u ruralnim područjima, nije namenjena tržištu. Možda se kod nekog javljaju tržišni viškovi, ali to je još uvek – slučajnost.

5. Iskustva nekih evropskih zemalja

U prethodnih četvrt veka Evroske ekonomske zajednice, a kasnije Evropske unije (27 zemalja) sve se više u svom razvoju okreću ruralnim sredinama, pa je to i postala osnova njihove politike ruralnog razvoja. Jer, evropski kontinent nema zemljišnih površina u izobilju kao na primer: Novi Zeland, Australija, Kanada, SAD, a nije gusto ni naseljen kao Japan, Kina, Indija... zbog toga sve više mora da vodi brigu o pravilnom korišćenju svoje teritorije. Na Drugoj konferenciji o ruralnom razvoju, održanoj u Strasburu, 2003. godine, zaključeno je da se za realizaciju projekata nove ruralne razvojne politike, posle 2006. godine, povećaju sredstva podrške tom razvoju iz Evropskog agrarnog fonda za ruralni razvoj. Cilj je pomeranje fokusa aktivnosti sa podrške tržišnoj, ka podršci u finansijskoj politici, ruralnom i održivom razvoju.

Pored toga, što ruralna područja nude tržištu poljoprivredno-prehrambene proizvode, šumske plodove, proizvode od drveta, ovo su mesta za odmor, turizam i život. Ove funkcije ruralnih područja sve više dobijaju na značaju. Evropska komisija prepoznaje potrebu za novim investicijama u

finalizaciji ruralnog razvoja čime bi poboljšala efikasnost ruralne politike. Sem primarne poljoprivredne proizvodnje čiji značaj u ruralnoj ekonomiji sve više opada otvaraju se mogućnosti za nove, van poljoprivredne aktivnosti, uslužni sektor... Zato se čak ističe: možda nas u budućnosti očekuje urbani egzodus prema ruralnim područjima?

Prema projekciji Evropske unije sela karakterišu mogućnosti: organizovanja raznovrsne proizvodnje, permanentnog boravka i stanovanja i povremenog uživanja u prirodnim lepotama i pejzažima. Ovo su osnovni trendovi razvoja ruralne Evrope u budućnosti. Ta budućnost ruralne Evrope može da bude i putokaz za budućnost ruralne Srbije, ako želimo da budemo deo civilizovanog sveta. Osnovna karakteristika ruralne Evrope jeste ekonomska diverzifikacija i širenje sekundarnih i tercijalnih delatnosti u ruralnim područjima.

Zemlje Evropske unije a posebno male razvijene drava i one koje teže toj zajednici, kao što je i naša, nisu u mogućnosti da preduzimaju konkretne aktivnosti u svakom ruralnom području i da ponude (daju) odgovore na brojne probleme koji se javljaju u tim sredinama. Mere vlada pojedinih zemalja, pa i Vlade Srbije moraju biti selektivne sa jasnom utvrđenim prioritetima, dopunjavanje kombinovane i sinhronizovane sa merama i aktivnostima lokalne samouprave, bazirane na njihovim prirodnim, ekonomskim i ljudskim resursima. U ovom procesu važnu ulogu i značaj ima inicijativa odozdo.

Na osnovu agroekonomskih i ruralno-socioloških istraživanja i predviđanja međunarodnih institucija, evropsku poljoprivredu u narednom periodu očekuju: promene u veličini i broju farmi, zemljišne reforme bazirane na ukрупnjavanju poseda i poboljšanju kvaliteta zemljišta, veće korišćenje biološke informatičke i komunikacione tehnologije, povećanju multifunkcionalnosti, ravnomerniji regionalni razvoj i redistribucija dohodka, podizanje kontrole kvaliteta hrane i standarda prehrambene bezbednosti stanovništva, dijetalne promene u ishrani, uvažavanje zahteva potrošača i podrška istima, komercijalizacija i tržišna integracija farmi, raznovrsne jave investicije i redistribucija siromaštva među regionima i stanovništvom i veća razvojan pomoć poljoprivredi sela.

Da bi svaka zemlja ili region povećali nacionalni dohodak i društveni proizvod poljoprivrede potrebni su im makroekonomska i politička stabilnost, povećanje produktivnosti primenom novih tehnologija, rast realnog dohodka u vanpoljoprivrednom sektoru, veći podsticaji proizvodnji... S tim u vezi postavljaju se i sledeća razmišljanja: može li poljoprivreda biti motor ruralnog razvoja, mogu li naše farme opstati i može li ruralna nepoljoprivredna ekonomija znatno doprineti razvoju sela? Da bi sprečili pojavu "tužnih" trendova na srpskom selu trebalo bi u narednom periodu:

Radomir Jovanović

ujednačiti stope rađanja i umiranja, odnosno stabilizovati broj ruralnih stanovnika, poboljšati saobraćajnu i telekomunikacionu infrastrukturu na selu, podići zdravstveni, kulturni, obrazovni nivo seoskog stanovništva, smanjiti zavisnost od vlasništva nad zemljom i omogućiti zapošljavanje u drugim sektorima, povećati izvore dohodka iz nepoljoprivrednih aktivnosti, sitna gazdinstva organizovati u zemljoradničke zadruge. Na osnovu svega ovoga određeno je pet principa ruralnog razvoja. To je da se prepoznaju mogućnosti razvoja svake sredine, utvrditi odgovornost za promene u prošlosti i budućnosti, voditi konzistentnu politiku redukcije siromaštva, ubrzati proces decentralizacije vlasti i jačati ulogu i odgovornost lokalne samouprave, izgraditi produktivni sektor i ruralnom razvoju koji će doprinosti maksimalizaciju rasta i redukciji siromaštva. Na taj način će doći do bolje valorizacije ruralnih resursa, njihovom doprinosu povećanju bogatstva i blagostanja, posebno ruralnih stanovnika i društva u celini.

Zaključak

Ruralni razvoj je veliki izazov za sve nosioce razvoja, uslovima kada je evidentna nova pažnja usmerena ka ruralnim područjima. Neagrarni razvoj, zbog malih mogućnosti ruralnog razvoja na bazi poljoprivrede, podrazumeva to da korisnici podsticaja ne budu samo zemljoradnici, već i ljudi drugih zanimanja. Međutim, tamo gde se zemljoradnici smatraju generatorom pozitivnih procesa, opravdano su veća ulaganja u poljoprivredu. Ruralna područja na kojima je zbog devitalizacije prisutna indiferentnost u pogledu prihvatanja inovacija i dalje će biti zaostala, a stanovništvo neće naći put izlaska iz zaostalosti.

Samo organizacije koje su bliske zemljoradnicima mogu biti od njih prihvaćene. Neophodan je razvoj informacionih sistema za povezivanje istraživača, savetodavaca i zemljoradnika, odnosno u okviru pet principa ruralnog razvoja. Za ruralni razvoj takođe, može biti od značaja i partnerstvo javnog i privatnog sektora.

Problemi okruženja i integracionih procesa, treba da se rešavaju a priori, izbegavanjem razlika, posebno onih koji značajno narušavaju kvalitet životne sredine. To znači da u poljoprivrednoj proizvodnji treba redukovati primenu imputa, smanjiti koncentraciju stoke, primenjivati organske metode u proizvodnji. Takođe, od značaja je efikasnost propisa koji se primenjuju u cilju zaštite okruženja, odnosno održanja ili unapređenja njegovog kvaliteta. U Srbiji se u okviru menadžmenta okruženja ne primenjuju instrumenti koji bi podstakli stanovništvo ruralnih područja da racionalno koriste resurse. Stanovništvo ruralnih područja treba da bude potpuno obavešteno o merama zaštite okruženja.

Reference:

1. Bandarra N.J., Devenir du monde rural face aux orientations de la politique européenne 2007-2013. Revue de marshe commun et de L' Union européenne, 2006, uo 499, Paris.
2. Vićentijević, D., Vujović, N., 2004, "Agrarna politika EU i budućnost poljoprivrede Srbije" broj: Poljoprivreda u tranziciji 3 i 4.
3. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (2004.): Poljoprivreda Srbije ka evropskim integracijama, Beograd.
4. Strategija razvoja poljoprivrede Srbije, 2005., Službeni glasnik Republike Srbije, br. 78, Beograd.
5. Tomić, D., Gulan, B., (2004): Mogućnosti korišćenja ruralnog kapitala, Zbornik: Kapital u poljoprivredi IEP, Beograd, strana 267-275.
6. Materijali EEZ (1989): Budućnost ruralnih područja u Evropskoj zajednici, Glasnik poljoprivrede, Beograd, br. 11-12, str. 41-48.
7. Jovanović, R., Strane direktne investicije u poljoprivredi i prehrambenoj industriji i njihova ekonomska efikasnost u Srbiji, Univerzitet Priština, sad Kosovska Mitrovica, 2012. godine.
8. Republički popis poljoprivrede od oktobra do decembra 2012. godine, Republički zavod za statistiku. Službeni glasnik 2013. godine.

Radomir Jovanović

DEVELOPMENT OF AGRICULTURE IN RURAL AREAS OF SERBIA

Radomir Jovanović
Univerzitet u Prištini, Poljoprivredni fakultet

Abstract. There is a million unemployed persons in Serbia nowadays. At the same time, every fourth village, of 5.000 villages in Serbia, is on the way to disappear. One and a half decade from now, only monuments are to stay, as a testimony of recent existence. And while people are without jobs and villages are disappearing, opportunities for reducing negative trends in Serbian villages and development in rural areas are not exploited. More than a half workers, who lost their jobs, could be employed in rural areas in Serbia. And, not only the workers, who lost their jobs due to structural unsuitableness of production, years of sanctions and transition crisis, but the workers who lost their jobs in companies in which they worked before NATO bombardment. All this result in fact those workers are still with one foot in the opanak and the other in the shoe. However, the return to rural areas of the country doesn't imply return to hoes and tractors, but employing workers for agricultural and similar jobs-in: forestry, hydraulicity, service activities, handcrafting, household industry, infrastructural, small and medium enterprises (there are 250.000 of SMEs, and the aim is 400.000), not harming ecological counterbalance.

Key words: village, soil, de-agriculturalization, lack of perspectives, resources, possibilities, future...